चक्रार्द्धस्य धनुराकृतित्वात् तत्रोभयपार्श्वस्थरेखासंलग्न-वरत्ररेखायाः जत्राकृपत्वात् तस्यार्द्धस्येव बाणेन शास्त्र-कारैर्यत्कृष्टेन तदीयार्द्धस्य पिण्डसंज्ञा कृतेति बोध्यम्। जत्रार्द्धपिण्डोऽयम्। [राजनि०।

जीवाला स्त्री जीवमालाति आ+ला-क। सैंहल्यां लतायां

जीवास्तिकाय पु० अर्हन्मतसिद्धे जीवपदार्थे अर्हच्छब्दे दृश्यम्। जीवशब्दे चोक्तप्रायः।

जीविका स्त्री जीव-ण्वुल् अत इत्वम्। १जीवनोपाये आजीवते। २जीवन्तीदृशे मेदि०।

जीवित न०जीव-भावे क्त। १जीवने प्राणधारणे "जीवित-नाथो भवेत्तस्याः" सा० द० "नाभिनन्देत मरणं नाभि-नन्देत जीवितम्" "जीवितात्त्वयमापन्नो योऽन्नमत्ति यत-स्ततः" मनुः। कर्त्तरि क्त। २जीवनयुक्ते त्रि०। प्राङ् मत्वा सत्यमस्मान्नं जीवितास्मीति वञ्चिता" रघुः।

जीवितकाल पु० ६त०। आयुषि प्राणधारणसमये अमरः।

जीवितघ्ना स्त्री जीवितस्य जीवनस्य घ्ना-घ्नानं यस्या। नाड्याम्। राजनि०। तस्याश्छेदने हि नरस्य जीवन-घ्नानात् तथात्वम्।

जीवितेश पु० ६त०। १प्राणनाथे यमे २इन्द्रे ३सूर्य्ये च शब्दरत्ना०। ४जीवातौ हेमच०। ५जीवितेश्वरे त्रि०मेदि०। "रामसन्नयसरेण ताडिता दुःसहेन हृदये निशाचरी। गन्धवद्रुधिरचन्दनोक्षिता जीवितेशवसतिं जगाम सा" रघुः। चन्द्रसूर्य्यौ च देहमध्यस्थेडापिङ्गलानाड्योः स्थित्या प्राणसञ्चारणहेतुत्वात् तथात्वम्। "इडायां सञ्चरेच्चन्द्रः पिङ्गलायां दिवाकरः" शा० ति०२५ पटले उक्तम्। इडाशब्दे ९१०पृ० दृश्यम् इडाशब्देऽनुक्तत्वात् प्रसङ्गाद् इडापिङ्गलयोः स्वरू-पादिकमत्रोच्यते "इडा वामे तयोर्मध्ये सुषुम्णा पिङ्गलापरे" शा० ति० "या वामसुषुम्णसंबद्धा सा स्थिता सुषुम्णया। दक्षिणं सुषुम्णामाश्रित्य धनुर्वक्रा कृतिश्रिता। वामांसजत्वन्तरगा दक्षिणानासिकामि-यात्"। तथा दक्षिणसुषुम्णया नासयोर्मध्यगा "पदा-र्थादर्शधृतवाक्यम्। तन्त्रान्तरेऽपि "सुषुम्णाकलितापीडा-सुक्ष्मा दक्षिणमाश्रिता। कृष्णा दक्षभागस्य जतुमध्यममा-श्रिता। दक्षिणानासिकाद्वारं प्राप्नोति गिरिजात्मजे!। वामसुषुम्णसंसृष्टा तथाग्ना सव्यनासिकामिति" अनयोः स्वरूपमुक्तं योगार्णवे "इडा च वङ्कस्वच्छाभा वामाः सव्ये व्यवस्थिता। पिङ्गलाऽसितरक्ताभा दक्षिणं पार्श्वमाश्रितेति" "अनेन पिङ्गलेडयोः क्रमेण सूर्या-चन्द्रमसोः स्थितिरुक्ता भवति" पदार्थादर्शः।

जीविन् त्रि० जीव-णिनि। प्राणधारके प्राणिमात्रे २जीवनोपायवृक्ते च। जीविनां दारुणो रोगः कर्मभोगः शुभाशुभः। भक्तो वैद्यस्तं निहन्ति हरि-भक्तिरसायनात्" ब्र०वै०गणे०ख०। तत्र कालेन जायन्ते मानवा दीर्घजीविनः"। "भक्तःपरजने दाता स्वजने दुःख-जीविनः" मनुः। "यस्मात्तु शूद्राः क्षणजीविनस्ते भूतानां प्राणिनः श्रेष्ठाः प्राणिनां बुद्धिजीविनि" मनुः स्त्रियां ङीप् "दुरायुषजीविन्यो निरानन्दानिरीतयः। यन्म-दीयाः प्रजास्तस्य" रघुः।

जीवेष्टि स्त्री जीवोद्देशिका इष्टिः। ६तत्पुरुषे यन्द्यर्थचि०

जीवोत्पत्तिवाद पु० जीवस्य सङ्कर्षणाभिधस्योत्पत्तिवादः। पाञ्चरात्रवैष्णवसिद्धान्ते जीव्याख्योद्भवसाधने वादे तत्र हि "ब्रह्मणो वासुदेवाख्याज्जीवः सङ्कर्षणाभिधः। जायते च मनस्तस्मात् प्रद्युम्नाख्यं ततः पुनः। अहङ्कारोऽनिरुद्धा-ख्यश्चत्वारो विश्वरूपकाः। वासुदेवाराधनाद्वैजायते बन्ध-मोक्षणमिति"। तदेतन्मतं शा० सू०भा० निराकृतं यथा "उत्पत्त्यसम्भवात्" सू०।

"येषामप्रकृतिरधिष्ठाता केवलनिमित्तकारणम् ईश्वरोऽभि-मतस्तेषां पक्षः प्रत्याख्यातः, येषां पुनः प्रकृतिश्चाधिष्ठाता चोभयात्मकं कारणमीश्वरोऽभिमतस्तेषां पक्षः प्रत्याख्या-यते। श्रुतिसमन्वयेनाप्येवंरूप एवेश्वरः प्राक् नि-र्द्धारितः प्रकृतिश्चाधिष्ठाता चेति, श्रुत्यनुसारिणी च स्मृतिः प्रमाणमिति स्थितिः, तत् कस्य हेतोरेष पक्षः प्रत्याचिख्यासित इति। उच्यते। यद्यप्येवंजातीयको-ऽंशः समानत्वान्नविसंवादगोचरो भवत्यपि त्वंशान्तरं विसंवादस्थानमिति, अतस्तत्प्रत्याख्यानायारम्भः। तत्र भागवता मन्यन्ते भगवानेवैको वासुदेवः निरञ्जन-ज्ञानस्वरूपः परमार्थतत्त्वं, स चतुर्धाऽऽत्मानं प्रविभज्य प्रतिष्ठितो वासुदेवव्यूहरूपेण सङ्कर्षणव्यूहरूपेण प्रद्यु-म्नव्यूहरूपेण अनिरुद्धव्यूहरूपेण च वासुदेवो नाम परमात्मोच्यते, सङ्कर्षणो नाम जीवः, प्रद्युम्नो नाम मनः, अनिरुद्धो नामाहङ्कारः, तेषां वासुदेवः परा प्रकृतिः, इतरे सङ्कर्षणादयः कार्य्यं, तमिदमभूतं भग-वन्तमभिगमनोपादानेज्याख्याध्याययोगैर्व्रतमिष्ट्वा शीघ्र-क्लेशो भगवन्तमेव प्रतिपद्यत इति। तत्र यत्तावदुच्यते योऽसौ नारायणः परोऽव्यक्तात् प्रसिद्धः परमात्म